

**ACTES DEL VII CONGRÉS
DE L'ASSOCIACIÓ HISPÀNICA
DE LITERATURA MEDIEVAL**
(Castelló de la Plana, 22-26 de setembre de 1997)

Volum II

EDITORS:
SANTIAGO FORTUÑO LLORENS
TOMÀS MARTÍNEZ ROMERO

**UNIVERSITAT
JAUME·I**

BIBLIOTECA DE LA UNIVERSITAT JAUME I. Dades catalogàfiques

Asociación Hispánica de Literatura Medieval. Congreso Internacional (7è : 1997 : Castelló de la Plana)

Actes del VII Congrès de l'Associació Hispànica de Literatura Medieval : (Castelló de la Plana, 22-26 de setembre de 1997) / editors, Santiago Fortuño Llorens, Tomàs Martínez Romero. — Castelló de la Plana : Publicacions de la Universitat Jaume I, 1999

3 v. ; cm.

Bibliografia. — Textos en català i castellà

ISBN 84-8021-278-0 (o.c.). — ISBN 84-8021-279-9 (v. 1). — ISBN 84-8021-280-2 (v. 2). — ISBN 84-8021-281-0 (v. 3)

1. Literatura espanyola-S. X/XV-Congressos. I. Fortuño Llorens, Santiago, ed. II. Martínez i Romero, Tomàs, ed. III. Universitat Jaume I (Castelló). Publicacions de la Universitat Jaume I, ed. IV. Títol.

821.134.2.09"09/14"(061)

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny de la coberta, no pot ser reproduïda, emmagatzemada, ni transmesa de cap manera, ni per cap mitjà (elèctric, químic, mecànic, òptic, de gravació o bé de fotocòpia) sense autorització prèvia de la marca editorial.

© Del text: els autors, 1999

© De la present edició: Publicacions de la Universitat Jaume I, 1999

Edita: Publicacions de la Universitat Jaume I
Campus de la Penyeta Roja. 12071 Castelló de la Plana

ISBN: 84-8021-280-2 (segon volum)
ISBN: 84-8021-278-0 (obra completa)

Imprimeix: Castelló d'Impressió, s. l.

Dipòsit legal: CS-257-1999 (II)

UNS USATGES DE BARCELONA A L'ARXIU DELS DUCS DE MEDINACELI

SERGI GASCÓN URIS

A la Casa Ducal de Medinaceli

1. INTRODUCCIÓ

LA NECESSITAT d'aprofundir la informació dels textos catalans medievals acostuma a fer consultar a qualsevol investigador una i una altra vegada la mateixa bibliografia «canònica» d'una obra o d'un autor, però cal tenir presents els textos foranis del seu àmbit lingüístic històric: un d'aquests ha estat el llibre *Documentación de la Casa de Medinaceli: El Archivo General de los Duques de Segorbe y Cardona*, del Dr. Antonio Sánchez González, especialista en arxivística nobiliària, el qual, com a Director del Archivo General de la Fundación Casa Ducal de Medinaceli,¹ ha sabut donar una visió general, emperò prou detallada, dels abundosíssims arxius dels Ducs de Medinaceli, un dels particulars filons escripturals que ha sabut resistir els embats dels temps i que oferirà, en un futur, moltes sorpreses a qui els estudiï a fons. En aquest llibre consta un facsímil fotogràfic en blanc i negre, a la pàg. 216, d'una «Contraportada de un inventario con utilización de códices en pergamino para su encuadernación.» Les lletres gòtiques libràries van encuriosir i fer llegir a qui signa el seu text, certament ben borrós, el qual pertany a un Ms. desconegut de la *Vita Christi* de Francesc Eiximenis, que donem a la llum en un altre lloc. En realitzar una inspecció del Ms. original, també hi vam trobar restes de constitucions de Catalunya i d'uns *Usatges de Barcelona*,² d'un Ms. quatrecentista, que els descrivim i publiquem en relació amb el volum miscel·lani on són. Cal dir que tots els usatges recollits formen part del *corpus* primitiu i que cap dels identificats és dels afegits el s. xv.

1. Per a l'Arxiu dels Ducs de Medinaceli, de Sevilla, vegeu dels seus arxiviers (durant 1895-1926) Antonio Paz y Mélia, 1922: (2 exemplars de la BdeC: sign. «A.93.F.2» —exemplar núm. 347— i «F93.Fol-2») esp. vol II; (des de 1984) Antonio Sánchez González, 1990, 1991, 1993. Agraïm haver pogut consultar l'Arxiu a l'Excm. Duc de Sogorb i les facilitats donades pel seu Director, Dr. Antonio Sánchez González.

2. Per als textos jurídics indicats, vegeu *Usatges de Barcelona, editats amb una intr.* per Ramon

2. FRAGMENTS MSS. EN LA *RECOPILACIÓN* DE BERNARDO JOSEPH LLOBET

Durant els anys 1661 a 1670, el notari de Castelló d'Empúries i del comtat d'Empúries, «Bernardo Joseph Llobet», és nomenat «Archivero de la Casa Ducal» per Lluís Ramon Folc de Cardona (1608-1670), VI duc de Sogorb i VII de Cardona. Per aquest motiu, el seu arxiu és traslladat des de Lucena (Andalusia) al castell de Falset. Llavors, Llobet n'ordena el seu contingut per ordre dels estats nobiliaris, tal com havia fet el seu antecessor, el notari de Tortosa Joan Busquets, des de 1623, i durant uns vint anys, a la vila d'Arbeca, per ordre del pare d'aquell, el duc Enric Ramon Folc de Cardona (1588-1640). L'aportació de Llobet respecte a Busquets és que numera els documents, els agrupa en lligalls i els col·loca en uns calaixos de fusta, també numerats segons llur títol nobiliari. Això en facilita la seva ràpida consulta, a fi de portar al dia la comptabilitat de les extenses propietats del duc, per part dels notaris i escrivans. Així mateix, permet un altre possible i correcte transport de tota la documentació i, a més, ha representat la pràcticament total conservació dels seus fons fins als nostres dies. Cada títol nobiliari, al seu torn, té un llibre com a «recopilación o inventario» de tots els seus documents, amb la numeració del lligall i del calaix corresponents.

En un d'aquests inventaris, del marquesat de Pallars, reordenat el 1662 per Llobet, es troben uns bifolis o ff., amb un fragment identificat d'una constitució de Jaume I, feta a Barcelona el 1228, i d'altres textos jurídics, més o menys mencionats correlativament fins a Ferran I, a través d'ítems, d'uns *Usatges de Barcelona* i d'una *Vita Christi* de Francesc Eiximenis a les guardes interiors i contracobertes, com a reforç. Aquest inventari presenta la següent forma, i porta aquest llarg títol: *RECOPILACION o Inuentario delos autos y otras escripturas del Marquesado de Pallars. Compuesto de orden y mandato del Excmo. y por Real prerrogativa de su Real sangre muy Illustre Señor Don Luis Ramon Folch de Cardona olim de Aragón Fernandez de Cordoua, Duque de Segorue*

d'Abadal i Vinyals i Ferran Valls Taberner, 1913; Carlo Guido Mor, 1958 Joan Bastardas i Parera, 1977, Joan Bastardas *et alii*, 1991, esp. pp. 12-13, 16, 18 i ss., 42 i ss.; Josep Rovira i Ermengol, Ed. Barcino (ENC, Col. A, vol. 43-44), Barcelona, 1933, esp. pp. 34, 36 i 38; *Constitucions de Catalunya. Incunable de 1495*, esp. pp. xviii, xxvi, xxxviii, liv, lxi, lxx-lxxiv –per tant, es podria datar el Ms. de Sevilla posterior a 1413 fins a 1422, o de poc temps després–, lxxvi-xciv, xcviiii-ci. *Usatges i Constitucions de Catalunya. Lleida segle XIV*, esp. la visió jurídica i de continguts de Max Turull Rubinat, «Usatges i Constitucions de Catalunya. Una aproximació jurídica» –citada *Lleida*. Per una visió general de les corts i textos jurídics usats en aquest treball, vegeu Josep M. Mas i Solench, 1995, esp. pp. 22-6, 45-6, 49, 52, 79, 84-5, 94-5, 97 i 103 de cara a aprofundir més en els textos.

y de Cardona etc. Por Bernardo Ioseph Llobet Notario y de numero de los del Collegio de Notarios publicos de su villa de Castellon y Condado de Ampurias. Año 1662. Volum relligat amb cordill, en bon estat de conservació, que amida 370 × 245 mm. Guardes de couro repussades amb 4 claus a la banda de fora de la guarda de davant i 4 a la de darrera per protegir la pell. Tegell blau cel al llom, amb la inscripció, en tinta mig esborrada, *Recopilación del Marquesado de Pallars* entre el 1.er i 2.on entrenervis de dalt de tot. Entre el 2.on i 3.er entrenervis, «11° 81» en tinta i, sota seu, el mot «Hecho». Caixa d'escriptura: 195 × 75 mm. Els seus continguts es distribueixen així:

a) A la guarda interior de davant, f. enganxat amb restes de textos de pau i treva, i de constitucions de Catalunya. Còpia de taller per a ús corrent, confeccionat de manera senzilla, en tinta marronosa feta sobre pergamí. Datable en la 1.ª m. del s. xv. Lletra gòtica cursiva a ratlla plena, amb amplis marges, on hi ha glosses d'un lector del xv. En bastant bon estat, encara que arrugat i amb alguns foradets petits de corc i marges tallats a l'hora de confeccionar la *Recopilación*, que afecta les glosses en els altres ff. En el seu origen, aquest Ms. tenia grosses caplletres vermelles amb filigrana lila, caplletres mitjanes vermelles o blaves sense filigrana, a més de calderons simples dels dos colors enmig del text. La numeració entre claudàtors és nostra. Els textos són: [1r] «apar en la Cort de Montso [...] In primis ·S· pretereia sub pena». [2r] «trobara e que adugua la persona [...] en la costitucio Item Hugo candidus». Al seu marge superior, resta de numeració romana: un «C», amb resta d'un traç il·legible. Un f. solt al davant, de pergamí amb foradets de corc, acarat amb l'anterior. Al marge superior esquerre d'[3r], en llapis, l'antiga sign. de la *Recopilación*: «L·G·ii·11». El [4r], en blanc, amb escrits petitíssims, en gòtica molt cursiva d'un lector del s. xv, molt borrosos i il·legibles. El text de [3r] és: «nificat no pora [...] Dilectis et fidelibus et caetera».³ Més rúbr. vermella a part: «Los usatges». Introdueix un índex de continguts del còdex, ordenat en certa manera cronològicament i, en part, alfabèticament: a part, amb la caplletra grossa també en vermell i amb filigrana lila: «ANte quam usatici essent missi⁴ / Aguayt o en cals de caualler⁵ v/ Alij quoque milites⁶ LII/ A[u]ctoritate et Rogatu⁷ LXXIII [en lletra d'un lector del s. xv que no identifiquem amb l'au-

3. et caetera) «e» tironiana més la «c» amb la titlla d'abreviació.

4. Cf. *op. cit.*, esp. pp. 52 i 207; usatge 1 -des d'ara, us.

5. *Id.*, pp. 57 i 210; us. 7.

6. *Id.*, pp. 80 i 219; us. 55.

7. *Id.*, pp. 93-94 i 226-227; us. 76.

tor de les gloses dels altres ff.:] – CXLII / [el copista corrent:] Alium namque su-
pradicti⁸ C·I / Auctoritate et Rogatu⁹ LXXX / Acusatores¹⁰ CXXXVI / Afirmantis¹¹
CLIII [lector del s. xv:] – CXLVII / [el copista corrent, amb caplletra blava mit-
jana i filigrana lila:] B[i ja en tinta negra:] Aiulus Interfectus¹² x / Batalla Jutgada¹³
XXV [lector del s. xv:] - XXIII». Al v. –el nostre [3v]– del f. solt de davant, ori-
ginalment en blanc a l'esquerra i darrera l'índex mencionat, en gòtica molt cur-
siva del s. xv, d'un lector que enumera capítols del còdex tal com era, i a la part
dreta del text del copista dels *Usatges*, dues gloses en català d'un tercer co-
pista amb una lletra cursiva un poc més librària. [4v] «de pau e de treua [...]
fora damp». Aquests *Usatges* són pròxims a la versió 11, Col·lecció de Codis,
núm. 2, de l'ACA, com sia que hi ha en aquella l'usatge «Afirmantis» i en l'an-
tiga no hi consta. Es tracta d'una còpia amb voluntat d'englobar legislació
per a ús personal i no pas oficial?, seguint la tradició dels continguts –i no pas
de l'expressió artística ni de la forma– dels *Usatges i Constitucions de Catalunya*,
Ms. 1375 de l'Arxiu de la Paeria de Lleida, de la primera meitat del s. xiv.

b) La *Recopilación*.

c) Un f. solt de darrera, acarat amb la *Recopilación*, correspon a un frag-
ment de la «Constitució del rey en Jacme, dada a Barcelona» el 1228, just abans
de la campanya i conquesta definitiva de Mallorca l'any següent, amb gloses
al marge esquerre en català i llatí. El text de [5r] és: «Gerona bisbes [...] aque-
lla matexa», el qual s'edita a continuació del següent [8r] del r., i correspon al
text de *Constitucions de Catalunya. Incunable de 1495*, f. ccxxxiii, o sia p.
544. Al marge superior esquerre de [6r], un «6». El text de [6r] és: «Les pe-
nes [...] de nostre». El r., acarat amb el f. enganxat de darrera, té el text de [7r]
que va abans que el [5r] mencionat. El f. [7r], amb el marge esquerre tallat i en
lletra molt cursiva d'un lector del s. xv: «gitat de pau ede» i, al marge infe-
rior, entre quatre ratlles vermelles, no tancades i en forma de rectangle, el re-
clam: «de pau». El text de [7r] és: «Senyor ·s· [...] les constitucions» [...]. El
text de [8r] és: [...]»cio comença [fins a la grossa caplletra vermella amb fili-
grana lila:] E[i en negre:] N [...] Vich ·B·[isbe] de».

d) Mig desenganxat a la guarda de darrera, f. de pergamí amb índex de
rúbrs. –en negre– de la *Vita Christi* de Francesc Eiximenis, escrit a doble co-
lumna. Caixa d'escriptura: 195 x 75 mm. El r. d'aquest f., per tant, no es pot

8. *Id.*, pp. 122-123 i 240; us. 124.

9. *Id.*, pp. 102-103 i 231-232; us. 91.

10. *Id.*, pp. 101 i 230-231; us. 89.

11. *Id.*, pp. 254-255.

12. *Id.*, pp. 58 i 210; us. 12.

13. *Id.*, pp. 65-66 i 213-214; us. 27.

llegir bé i, endemés, conté restes de cola i del colorant vermellós de les guardes de cuir. D'altra banda, aquest segon còdex presenta una foliació en xifres romanes vermelles al final de cada rúbr., encapçalada per calderons ara de color vermell, ara de blau marí. Rúbrs. alternant en vermell i blau així com en els calderons interns. Per consegüent, es tractava d'un còdex de taller d'una bona qualitat, ara en estat fragmentari, escrit amb una tinta marronosa i ben borrosa en alguns ff.

El fragment de la *Vita Christi* d'Eiximenis esmenta el f. «CXVI» del còdex original i arriba al «CXL» a [9rb], tallat al marge dret: [9ra] [Capítol XLIV. Qui mos] «tra com los gentils sacostauen aell [...] Capítol ·lx· Qui mostra com lo seguiren de betania fins en Jherusalem [i en vermell:] CXXVIII». Correspon a les rúbrs. del llib. 9, primer tr., cc. XLIV-LX, segons el Ms. 460 de la BdeC, f. 6va i 6vb. D'altra banda, correspon al llib. 9, primer tr., cc. LXI-LXXVIII, segons el Ms. 460 de la BdeC, f. 6vb-7ra: [10ra] «Capítol ·lxi· Qui mostra com celebra la pasqua [fins a [10rb]:] Capítol ·lxxviii [Qui mostra com lo senyor ti]ra ajudes quant [en si stech] per moltes maneres[...]».

3. NORMES DE L'EDICIÓ PALEOGRÀFICA

En la transcripció paleogràfica seguim al peu de la lletra l'ortografia i els paràgrafs del Ms. i, per això, no puntuem ni accentuem els textos. Mantenim les majúscules i minúscules del Ms. així com les «v» i «u», «i» i «j». Les vocals i consonants abreujades són indicades a l'ed. en cursiva. Posem claudàtors [] per indicar manques de text, tant al cos central dels textos com en les anotacions dels marges, incorporats en les notes a peu de pàgina. També indiquem entre claudàtors les dates de les constitucions esmentades en negreta i les similituds amb textos de les *Constitucions de Catalunya* –citades des d'ara *Constitucions*. Omplim, quan és evident, amb la lletra o les lletres que falten al Ms. Posem entre <> les lletres o mots sobrers del Ms. així com passatges ratllats en el cos central dels textos.

4. EDICIÓ PALEOGRÀFICA

[1r] [...] «apar en la Cort de Montso del Rey en pedro [1363?; *Constitucions*, pp. 515-6, d'Alfons I, aquest i els tres paràgrafs següents; i pp. 517-8, 527 i 534 pel cinquè paràgraf d'aquest f. i p. 526 pel sisè:] si per raho de execucio E car es stat dit *que* a veguades *per* la sola *infraccio* de pau e de treua es hom ten-

gut en lo doble reste adir en *quins* cassos haie loch E primerament es *imposa* da pena del doble a aquel *qui* trencara o *presumira* enuasir les esglesies o los Ciminteris o sacraris en torn dins ·xxx· passos constituïts e trauren alguna cosa en la sobre escrita constitucio en nom de nostre Senyor ·S· I· ab ses concordanças¹⁴

Item aquells *qui* presumixan enuasir les Senyories deles esgleyes o de Canonges o de religioses en la dita *constitucio* ·S· les senyories

Item aquells qui aclergues o mongos o amdues tolian res o los faran Jniuria en la dita constitucio ·S· clergues mongos

Item aquells *qui* trenquaran les Jnmunitats del temple del hospital de iherusalem o de altres lochs venerables en la dita constitucio ·S· Jnmunitats

Item aquells *qui* damifiquen o Jniurien los Caminants en Cami publich e en la dita constitucio ·S· vias publiques ab ses concordances

Item aquells qui presumexen fer preso de egues e de altres bestiaris en la constitucio diuina *et caetera*¹⁵ In primis ·S· pretereia sub pena.» [...]

[2r] [...] «trobara e *que* adugua la persona ab tot e la liure al veguer o a son procurador Lo Senyor Rey en ·p·¹⁶ semblantment en vna constitucio de pau e de treua que feu a Gerona *que* comença Hec est pax Dominus petrus e es possa entre los altres lo Capitol seguent

Les Senyories nostres e tots honors nostres e fires e mercats nostres sots aquell matex regiment e seguretad possam¹⁷

Dons de laurar e altres bisties de laura ab los Instruments arnes de laura ells pastors *que* aquelles guardaran pus *que* seran de casa exits *per* laurar o sembrar o guardar fins *que* seran retornats en lurs casses sots la dita pau e defensio metem.¹⁸

DE pau e treua en Cathalunya son dues especies la vna se apella *per* treua de nostre senyor laltra es dita treua del princep la treua de nostre Senyor ihesu xrist compren molts dies e festes dedicats a honor de deu e dels sants segons appar en la constitucio *qui* comença en nom de nostre Senyor¹⁹ part aço declaram ab les sues concordances en lo marge possades Aquesta treua de nostre

14. «[...]bus infrigens pacem [...]ga[...] teneat in duplo», al marge esquerre.

15. *et caetera*) «e» tironiana més la «c» amb la titlla d'abreviació.

16. ·p·) abreviació de «Pere».

17. «ydem en la *constituci*° in primis ·S· super o la g[lo]sa totius Notis sit dominicaturas», al marge dret, en lletra més petita.

18. «ydem en la *constituci*° diuina in primis ·S· terras versalite e ·S· si quis autem fides iussor ·S· sunt in super *glosa* ·S· illud generalit[er] *glosa* ·S· ve[ros]i[m]ilites[?] la *constituci*° ad honorem ·S· item statuimos ·S· seguent la *constituci*° del cardenal ·S· vi ·C· L· en la sobre dita *constitucio* ·S· omnia animalia ·C· L· ·S· seguent e el ·S· certas v [?] salna[?]», al marge dret en lletra més petita.

19. «s·», essa llarga entre dos punts volats a continuació de «Senyor».

senyor ha²⁰ algunes especialitats ço es a saber *primerament que aquell qui trenqua aquesta pau e treua de nostre Senyor es tengut en continent esmenar lo dan que fet haura en doble no esperada contumacia segons que diu lusatge tots mal fets que per treua e en la costitucio treuguam et enim domjnj.*

Item es excomunicat fins queu face canonica satisfacio en obtengua ab solucio en la costitucio Item Hugo candidus [cardenal Hug Càndid, president del concili de Girona del 1068].» [...]

[3r]²¹ [...] «nificat no pora demanar que li sia smenat segons la forma e priuilegij de la dita pau Romanent li empero salues tot<e>s altres drets a ell per dret Ciuil o Canonich o libertat ecclesiastica pertanyens sobre los quals drets a ells pertanyents los deu esser feta Justicia Jatsia sian fora pau e treua la dita eieccio no obstant en la concordia feta entre la Reyna dona alionor El Cardinal de comenga legat apostolical.

Ne deuen los Clergues esser publicats per gitats de pau e de treua en nenguna manera ne deu esser contra ells procehit part[?]²² o contra la forma de la sobre dita concordia en vna pratmatiqua del Rey en fferrando qui comenca fferdinandus dei gracia et caetera²³ dilectis et fidelibus et caetera²⁴ [Constitucions, cf. pp. 564, 566-7 i 568-70]

Los vsatges.

ANte <i>quam</i> usatici essent missi	
Aguayt o en cals de caualler ²⁵	V
Alij quoque milites	LII
A[u]ctoritate et Rogatu	LXXIII ²⁶
Alium namque supradicti	C·I·
Auctoritate et Rogatu	LXXX
Acusatores	CXXXVI
Afirmantis	CLIII ²⁷
BAiulus Interfectus	X
Batalla Jutgada	XXV» ²⁸ [...]

20. ha) interlineat en tinta més fosca.

21. «L·G·II·11», vertical al marge esquerre d'aquest paràgraf, en llapis, que correspon a la signatura moderna donada al volum de la *Recopilación* del s. XVII.

22. part) «pt», amb sengles titlles horitzontals damunt cada consonant.

23. *et caetera*) «e» tironiana més la «c» amb la titlla d'abreviació.

24. *et caetera*) «e» tironiana més la «c» amb la titlla d'abreviació.

25. de caualler) interlineat.

26. LXXIII) més «- CXLII» en tinta més clara d'un lector del s. XV.

27. CLIII) més «- CXLVII» en tinta més clara d'un lector del s. XV.

28. XXV) més «- XXVIII» en tinta més clara d'un lector del s. XV; *Lleida*, ff. LXIIII-LXVII.

[4v] [...] «de pau e de treua e la praticha acostumada Mas si es precehit ainstancia del fisch e per auer officij deuen primer esser amonestats ab letra ques tolguen de donar los fauor dins cert temps e si no ho fan la donchs poden esser publicats e ponits en la Cort de barcelona del Rey en ferrando·[1413] c Item senyor <E de la Reyna Maria ·C· la rigor> Si *contra* A ²⁹

Mas los preueres e clergues soluts *per* pau e treua no poden esser tirats al for del veguer o daltre Jutge seglar mas poden solament esser monestats e no Judicialment a obseruar la forma dela pau e si amonestats venen. e meten penyores en poder del veguer axi com de sequestre o de migancera persona la migancera persona la conexença del clam donat contra lo clergue nos pot fer ne ciuiment ne *criminal per* lo veguer nj *per* altri official Reyal ans deu esser remes a son Jutge segons Canoniques *sancciones* e en tornar les penyores e alienar. les sia fet segons *que per* lo Jutge ecclesiastich sia declarat

Empero si lo clergue amonestat no ha penyores tenents e Jure en poder del Jutge ecclesiastich o del Veguer de licencia de son ordinari *que* no pot tornar penyores tinens en aquest cas intent ³⁰ de star a dret e de pagar la cossa Jutgada ab ses clausules en poder de son Jutge que sia *quiti* e deliure de tornar penyores

Mas si lo clergue o altra persona ecclesiasticha³¹ no vol seruar la forma dela dita pau *per* aço lo veguer ne altre Jutge seglar nol ne pot punir en persona ne en bens o offendre lo en nenguna altra manera ans solament li succee *per* contumàcia la prouisio dela costitucio ço es que es <*que es*>³² fora de pau. en tal manera *que* si per ventura sera *damp*»[...]

[6r] [...] «Les penes *que* incorre aquell *qui* haura *trenquada* pau e treua son moltes primerament dins los primers ·XV· dies aprop *que* es citat deu satisfer ala part en simple lo dan donat o composat e auenir sen ab ell. en la costitucio en nom de nostre Senyor ·S· e si algun Caualler

29. «B Si *contra* los fautor[...] precehit a p[ra]ticular[...] jnstancia dela part d[...] esser seruades les o[...] de pau ede treua [e la prà]tica acostumada si es precehit a jn[stància] del fi[s]ch o per mer ofici [deuen] primer esser amonesta[ts ab] letra ques tolguen d[e donar] los lur fauor di[ns cert] temps E si nou fa[n la-]dons poden esser pub[licats] e punjts. En la Co[rt de] barchinona del Rey [en Fer-]rando ·C^o· « més signe estrany i «pre» amb titlla damunt [...] més «e dela Reyna Ma[ria]» més «C^o. la rigor» més signe de tancament del text, al marge dret, com a text tallat, en lletra més petita. La «B» precedeix el paràgraf que repeteix el que hi ha abans de la «A» en el cos central dels textos.

30. intent) «imtent», amb el quart traç vertical un pèl ratllat. «sa lo dit clergua pres [...] poder de son jutge. [...]rant».

31. ecclesiasticha) interlineat en diferent lletra, més petita i cursiva.

32. <*que es*>, ratllats.

Item que si dins los dits³³·xv^c· dies no satisfia o no compossa ab la part es tengut fermar e tornar penyores en propia persona e *per be que* haie fermat si contra ell sera provat e es conuengut es tengut al doble *qui* es degut *per* la violacio³⁴ e no pas *per* contumacia en la dita constitucio ·ss· los violadors e en lo S^o. e si algun Caualler

E si lo citat *per* pau e *per* treua no satisfara ne sauendra ab la part ne compparra ne firmara ans sera contumax. *daqui* auant es tengut restituir lo dan donat en simple E ressarcir totes les despesses *per* ocasio del³⁵ proces fetes e *per* lo veguer ocasio ab tota la pau fetes

Item es tengut al doble de la quantitat moderada *per* lo dan donat del qual dan donat doble deu hauer la meytat aquell *qui* ha dat lo Clam. e l'altra meytat lo fisch.

Item es tengut a pena de ·C·xx· sous si es de paratge o de ·LX· sous sino es de paratge dela qual pena e de la dita meytat del doble deu hauer la meytat lo bisbe al qual es *peruengut* lo clam e l'altra meytat lo veguer e deu *per* lo dit bisbe esser vedat e *per* lo veguer publicat de pau e de treua en la dita constitucio en . nom de nostre» [...]

[7r] [...] «Senyor ·S· e si algun Caualler

Despuèx aquell qui es publicat esser gitat de pau e de³⁶ treua encorre altres penas en Cors e en bens car hom sens nenguna pena lo pot dampnificar e apersonar *que* no pot demanar aytall dany esser li esmenat *per* pau e *per* treua e tancaades en lo dit sala fi.

Item Negun official nol pot guiar de *crim* o en altra manera no es compres en negun guiatge *per* raho de armada o en altra manera *per* lo Senyor Rey generalment atorgat car no deu esser en amor del princep ans es en acuydament seu en la constitucio diuina ·S· final Empero si lo Rey li atorgue guiatge special deu lo li seruar en lusatge car *per* inich princep.

Item negun baro nol gose acollir ne sostenir ne donar li consell fauor nj ajuda ans lo deu acuydar e fer li guerra ab lo Rey o sens lo Rey en la constitucio Si quis de magnatibus³⁷

Item que les forteses e los masos e cases lurs poden esser en derroquades si donchs no son sendals o en fichecaries[?] car lauos no deuen esser destruits si donchs lo Senyor *per* quis tenen noy era consent o no sostenia lo dit gitat

33. dits) interlineat.

34. violacio) «vilacio», més la primera «o» interlineada.

35. ocasio del) interlineat.

36. «gitat de pau e de», al marge esquerre en lletra més petita i marronosa.

37. «E en la constituci^o en nom de nostro Senyor ·S· volem», després de «magnatibus», afegit per un segon copista en lletra més petita i negra.

de pau e de treua En la constitucio notum ·S Jtem statuim *que* si algun tendra en la Cort de Montblanch del Rey en Jacme [1307] ·e Jtem suplicastis [Lleida, f. cvva] e en la Cort de barcelona del Rey ferrando [1413] ·C· Jtem Senyor

Si contra los factors es procehit apubliar los aInstancia dela part deuen es- ser seruades les constitucions»³⁸ [...]

[8r] [...] «cio comença notum sit cunctis et caetera»³⁹ Date a Tortosa a VJ· ka- lendas de mag anno M^o. CCXXV^a. Jtem ne feu vna altra qui comença Jn xristi nomi- ne sit omnibus manifestum et caetera⁴⁰ Date barchinona a XII kalendas de Janer anno M^a CC XX VIII· Jtem ne feu vna altra a confirmacio deles desus dites qui començe Jn nomine sancte et Indiuidue trinitatis Date a Tarragona a ·VII· idus de ffebrer anno M^o. CC XXXIII· Jtem ne feu vna altra qui comença Jn xristi nomine sit notum cunctis et caetera⁴¹ Date a Tarragona a XVI· kalendas de Abril anno domini M^o. CC XXXIII·

De totes les sobre dites constitucions per ço car totes quasi⁴² dien vna ma- texa cosa per abreuïar no nenten a explanar sino vna suplent e posant en lo mar- ge de aquella les concordances de les altres e ço quey sia mes en les altres que en aquesta aytambe explanare deguisa que tot hic sia e res noy falegua daço qui en nenguna constitucio de pau e de treua statuit sia

E per ço car aquella constitucio que feu lo Rey en Jacme a barcelona [1228] fonch conformada per ell matex en dues constitucions que feu a tarregona [Constitucions, p. 548-550: 1234] E axi matex per lo Rey en Pere ·ij· en la Cort que tench a barcelona [1283] E per lo Rey en Jacme ·ij· en la Cort que tench a Monblanch [1307] per ço entench explanar e aromançar aquella mes que no al- tra e comença Jn xristi nomine· Sit omnibus manifestum la seria de la qual es de la tenor seguent [Constitucions, p. 544: **Constitució del rey en Jacme, dada a Barcelona**, el desembre de 1228]

EN nom de nostre Senyor xhesu xrist sia a tots manifest que nos en Jacme per la gracia de deu Rey darago Compte de barcelona Senyor de Monpeller Volents seguir de nostres predecessors les vestigies exemplis ab consell dells venerables pares nostres Arcebisbe de Tarragona B.[isbe] de barcelona· B[is- be] de Vich· B·[isbe] de de» [5r] «Gerona bisbes de abats e dells nobles barons Nuyno sans⁴³ Huc Compte de empuries ·G· de montcada ·G· de Ceruera Hugo

38. «de pau», reclam al marge inferior enquadrat dins quatre ratlles vermelles no tancades.

39. *caetera*) «c» amb la titlla d'abreviació.

40. et *caetera*) «e» tironiana més la «c» amb la titlla d'abreviació.

41. et *caetera*) «e» tironiana més la «c» amb la titlla d'abreviació.

42. *quasi*) interlineat.

43. Nuyno sans) vegeu *infra* Soldevila, 1971, p. 194, n. 20; *GEC*, vol. 10, s. v. Nunó I de Rosselló-Cerdanya, pp. 631-2; *Constitucions*, p. e., p. 550; *Atles* 1995, esp. pp. 90-91. Nunó I Sanç, comte de Rosselló-Cerdanya, (? c. 1190-? A. 21-1-1241/2), procurador de Jaume I.

de mataplana Ramon almany .*Guerau. de cervello G. de Claramont*⁴⁴ e de molts altres Cauallers de Ciutadans e daltres prohomenes *Homens de viles de Cathalunya* paus e treues *perpetuals* de sinca fins a salses *statuhim* en aquesta forma

En axi *que* totes les esgleyes eclesiastiques *persones* de qual se vulla orde sien ab totes lurs cosses e los drets sots aquesta pau e treues *perpetuals* sien constituïdes Jtem los Ciminteris e sacraris Incircuit de qualseulle esglesia constituïts negun nolls en uasesqua nels presumesqua Infrangir ne asaguir de traure Res e qui contra aço fara pena de sacrilegij. [també, a més de p. 544, *Constitucions*, p. 525, des d'aquí i el següent paràgraf:] Incorria per lo bisbe de aquell loch exhigidera tota satisfaccio del doble del dan donat a aquell quill dan haura suffert ⁴⁵ Les esgleyes en Castellades sots deffensio de pau e de treua constituïm axi Empero *que* si Robadors o ladres en aquelles esgleyes aiustara los furts o malificis que sia feta querimonia al bisbe en lo bisbat del qual sera comes e anos o anostre batle e pux *que per nostre* Juy o del batle ço qui sera stat comes sia esmenat o la dita sglesia sia de pau e de treua sequestrada. Les Senyories de canonges⁴⁶ e de monestirs sots seguritat de pau constituïm pena de restitucio del doble Jminent a aquells quills presumiran Jnuasir.

44. Per l'enumeració dels nobles cavallers de la reunió de Tarragona el 1228 i posterior conquesta de Mallorca, esp. en relació amb el *Libre dels feyts del rei En Jacme*, vegeu Jordi Bruguera, 1991, 2 vols., esp. vol. 11, c. 9, p. 13, i c. 47, p. 56; Jaume i *et alii.*, 1971, cc. 45 i 47, p. 27 i, sobretot, c. 9, pp. 6 i 194, i c. 47, pp. 221-2, entre d'altres referències; i de la *Crònica* de Bernat Desclot, *id.*, esp. pp. 427, 431, 610 i 612; Soldevila, 1968. També, per aclarir dubtes cronològics i identificar correctament els nobles citats, Armand de Fluvià, 1989. Sobre Ponç Hug IV (?-Mallorca, 24-4-1230), comte d'Empúries: vegeu GEC (= *Gran Enciclopèdia Catalana*), vol. 8, s. v. Hug IV d'Empúries, p. 514. Guillem II de Montcada (c. 1185-Mallorca, 12-9-1229), vescomte de Bearn i d'Oloron, senyor de Montcada i Castellvell, procurador de Jaume I?: Soldevila (1971), p. 194, n. 21; GEC, vol. 10, p. 222, quadre dels Montcada, senyors de Montcada, i vol. 3, p. 350, quadre dels vescomtes de Bearn; *Atles*, 1995: p. 91; i, sobretot, per ell i els altres nobles, vegeu John C. Shideler, 1983, esp. pp. 143-153. Hug V de Mataplana (Gombrèn?-Mallorca, 1229), senyor de Mataplana: Serra i Vilaró, 1930; Soldevila (1971), p. 194, n. 16; GEC, vol. 9, p. 708, quadre dels Mataplana, i s. v. Mataplana, Hug de, p. 709. Ramon Alemany († Mallorca 1229), senyor de Querol, Montagut, Pontils, Pinyana, Montclar, Selmella i Santa Perpètua: GEC, vol. 5, s. v. Cervelló, p. 29, i s. v. Cervelló de Querol, Ramon Alemany de, p. 36. Guerau VI de Cervelló († Mallorca, 1229): GEC, vol. 5, s. v. Cervelló, p. 29. Guillem de Claramunt (?-Mallorca, 1230), cavaller: GEC, vol. 5, s. v. Claramunt, Guillem de, p. 206.

45. «Concordaren en la *constitutio* djujna *jdem* est pax jn primis ad honorem Notis sit ament ·S· prima e en la *constitutio* anno ab jncarnacione E en la *constitutio* del cardinal *jdem* la *constitutio* djujna *hic* est pax jn primis *notum* sit cunctis ·S· ecclesias quoque *jdem* en la *constitutio* djujna jn primis *notum* sit amet ·S· domjncaturas *jdem* la *constitutio* djujna jn primis ·S· sedetricos s[i]c est pax ·S· Clericos So ad honorem *notum* ·S· jtem sub eadem *preçe*[?] ponuiis[?] *omnis* clericos E la *constitutio* del cardenal ·S· r», al marge esquerre. No és una lectura segura, com sia que els textos de les glosses en les diapositives es veuen borroses.

46. «seglars» [?], interlineat darrera «canonges».

Clergues mongos pobills vidues orphenes e⁴⁷ monges ab totes lurs cosses sots aquella matexa» [...]

BIBLIOGRAFIA

- ABADAL I VINYALS, Ramon d'; VALLS TABERNER, Ferran (ed.) (1913): *Usatges de Barcelona*, «Textes de Dret Català I», Barcelona.
- Atles d'Història de Catalunya* (1995): dir. Jesús Mestre i Campi i Víctor Hurtado, *et alii*, Edicions 62, S.A., Barcelona, 1995
- BASTARDAS I PARERA, Joan (1977): «Sobre la problemàtica dels *Usatges de Barcelona*» (Discurs de recepció a la RABLB), Barcelona.
- BASTARDAS I PARERA, Joan *et alii*. (eds.) (1991): *Usatges de Barcelona. El codi a mitjan segle XII*, Fundació Noguera (col. Textos i Documents 6), Barcelona.
- BRUGUERA, Jordi (ed.) (1991): *Llibre dels fets del rei en Jaume*, 2 vols., Ed. Barcino (ENC, Col. B, vols. 10 i 11), Barcelona.
- Constitucions de Catalunya. Incunable de 1495*, estudi introductori del Dr. Josep M. Font i Rius, Departament de Justícia, Generalitat de Catalunya (Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/1), Barcelona 1988.
- FLUVIÀ I ESCORSA, Armand de (1989): *Els primitius comtats i vescomtats de Catalunya. Cronologia de comtes i vescomtes*, pròleg de Josep M. Salrach, Enciclopèdia Catalana, S.A. (Bibl. Universitària 11), Barcelona.
- GEC: *Gran Enciclopèdia Catalana*, Edicions 62, S. A.- Enciclopèdia catalana, S. A., Barcelona 1970-98.
- GUIDO MOR, Carlo (1958): «En torno a la formación del texto de los *Usatici Barchinonae*», *Anuario de Historia del Derecho Español*, pp. 413-459.
- JAUME I *et alii* (1971): *Les quatre grans cròniques*, revisió del text, pròlegs i notes per Ferran Soldevila, Ed. Selecta (Bibl. Perenne 26), Barcelona, pp. 6, 27, 194, 221-2, 427, 431, 610, 612.
- MAS I SOLENCH, Josep M. (1995): *Les corts a la corona catalano-aragonesa*, Rafael Dalmau (ed.) (Episodis de la Història 301), Barcelona.
- PAZ Y MÉLIA, Antonio (1922): *Serie de los más importantes documentos del Archivo y Biblioteca del Excmo. Señor Duque de Medinaceli, elegidos por su encargo y publicados a sus expensas por A. Paz y Mélia. 2ª Serie. Bibliográfica*, 2 vols. Madrid.

47. e) interlineada i més petita.

- ROVIRA I ERMENGOL, Josep (ed.) (1933): *Usatges de Barcelona i Commemoracions de Pere Albert*, Ed. Barcino (ENC, Col. A, vol. 43-44), Barcelona.
- SÁNCHEZ GONZÁLEZ, Antonio (1990): *Documentación de la Casa de Medinaceli: El Archivo General de los Duques de Segorbe y Cardona*, Dirección de Archivos Estatales del Ministerio de Cultura, Madrid.
- (1991): «Los archivos de la nobleza: perspectivas para la investigación», *Actas de las Jornadas Archivos e Investigación. Murcia 13, 14 y 15 de noviembre. 1991*, Dir. Margarita Vázquez de Parga i Francisco Chacón Jiménez, Coord. Fernando Armario Sánchez *et alii*, Ministerio de Cultura-Universidad de Murcia-Caja-Murcia, Murcia 1996, pp. 123-140.
- (1993): *El Archivo Condal de Ampurias. Historia, organización y descripción de sus fondos*, Columna-El Pont de Pedra, S. L., Barcelona.
- SERRA I VILARÓ, Joan (1971): *Baronies de Pinós i Mataplana, investigació als seus arxius*, 3 vols., Bibl. Històrica de la Bibl. Balmes, sèrie II, Barcelona.
- SHIDELER, John C. (1987): *A Medieval Catalan Noble Family: The Montcadas, 1000-1230*, Center for Medieval and Renaissance Studies, Universitat de Califòrnia, Los Angeles 1983 [reprint en català: *Els Montcada: una família de nobles catalans a l'Edat Mitjana (1000-1230)*, trad. de Gemma Lletjós i Llambias i Josep M. Masferrer, Edicions 62, S.A. (col. estudis i documents 39), Barcelona.
- SOLDEVILA, Ferran (1968): «Els primers temps de Jaume I» IEC (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica XXVII), Barcelona.
- Usatges i Constitucions de Catalunya. Lleida segle XIV*, Servei de Publicacions de l'Ajuntament de Lleida, Lleida 1997.